

Грушевським, про що свідчить їхнє листування. Був учителем у містечку Кам'янка та с. Кримки Чигиринського повіту, священником у с. Мордва (нині с. Красносілля Чигиринського району [1, с. 9; 7]).

Отже, Михайло Сергійович Грушевський походив із давнього роду Грушів-Грушевих, згодом - Грушевських, що згадується в козацьких реєстрах від XVII ст. А родина Грушевських віддавна, ще з XIII ст., як встановили дослідники, мешкала в Чигиринському повіті, самому серці України, в овіяному славою козацькому краї, батьківщині видатного гетьмана Богдана Хмельницького. Багато з пращурів М. С. Грушевського були служителями церкви у тих місцях, а пізніші покоління представників роду ставали видатними науковцями, активними учасниками суспільного життя.

Список використаних джерел та літератури:

1. Грушевський М. Спомини // УІЖ, 2002. № 1–4.
 2. Грушевський Михайло Сергійович. Автобіографія : М. С. Грушевський. – Київ, 1926. – 31 с.
 3. Грушевські [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Грушевські>.
 4. Кучеренко М., Панько С., Г. Шевчук. Я був їх старший син (рід Михайла Грушевського). – К.: Видавництво «Кий» 2006 – 628 с.
 5. Лотоцький О. Сторінки минулого. Ч. 1. Варшава, 1932;
 6. Рудяченко Олександр. Грушевський. Наш Михайло Сергійович.– Електронний ресурс: http://espresso.tv/article/2014/09/29/hrushevskyy_nash_mykhaylo_serhiyovych_chastyna_i
 7. Чернецький Євген. Грушевські // День. – 2013. 7 листопада.
- Тагліна Ю. Михайло Грушевський [Електронний ресурс]. Харків. Фоліо. 2018. – Режим доступу: <http://smart.kyivstar.ua/books/3466/read/0>.

*Бачинська Ольга Василівна, аспірантка,
Київський національний університет будівництва і архітектури*

ВПЛИВ ПОЛІТИКИ НА РЕЛІГІЙНЕ ЖИТТЯ ІСТОРИЧНОГО КИЄВА

Вступ. Київ з давніх часів був важливим релігійним центром. В ньому існувало багато релігій, які знаходилися в різному статусі. Через це відрізнялася їх будівельна діяльність, деякі напрямки мали багато храмів, інші – декілька, деякі – взагалі єдиний храм. Одним з факторів, який впливав на стан релігії та її реалізацію в сакральній архітектурі,

була політика. Саме зв'язок релігій Києва і політики необхідно дослідити, щоб уявити політичний вплив на формування релігійного життя Києва.

Об'єкт дослідження - храми Києва до 1917 р. **Предмет дослідження:** вплив політики на будівництво храмів в Києві до 1917 р. **Мета дослідження:** виявити зв'язок між владою і релігійною ситуацією в Києві до 1917 р., дослідити вплив політики на будівництво храмів у визначений період. **Методика дослідження:** порівняльний аналіз релігій в Києві і їх будівельної діяльності, виявлення і дослідження впливу влади на релігію і будівництво її храмів.

Виклад основного матеріалу. Історичний Київ – полірелігійне місто. Всього в ньому до 1917 року було 11 релігій, кожна з яких залишила різний спадок у будівельній сфері.

З початку заснування Києва у 5 сторіччі населення міста сповідувало місцеве язичництво. Язичники не будували храми, у них були лише капища. Відомо, що в Києві був один храм Перуна, але як він виглядав, ніхто не знає.

З часом в середовище язичників почало проникати візантійське християнство. Воно мирно співіснувало з язичництвом, в місті стояли капища і християнські храми одночасно. В той час Київ став столицею Київської Русі. Все змінилося, коли київській князь вирішив прийняти візантійське православ'я, як державну релігію. Народ був охрещений, ідоли язичницьких Богів знищені, капища зруйновані. З того часу язичництво зникло на території Києва і більше не відродилося. Зате в місті почали будувати православні споруди: міські храми, монастирі, собори зі школами, бібліотеками, через які відбувалася реалізація державних функцій управління Київською Руссю. З часом під впливом різних факторів Київська Русь поступово почала занепадати. На її занепад впливали природні катаклізми, міжусобні війни, а потім нашествя монголо-татарського війська. Під час цього нашествя Київ мало не був знищений вщент.

Саме в цей трагічний час до Києва дійшли євреї, які принесли свою релігію – іудаїзм. До 1917 року збереглися їх релігійні будівлі – синагоги, але вони були збудовані в останні сторіччя перед 20 віком. Про більш давні споруди нічого не відомо. Євреї прожили в Києві довгий час, був період, коли їх виселяли і забороняли жити, але потім дозволили знову оселитися в місті. У 19 сторіччі вони мали декілька синагог.

Після довготривалого панування монголо-татар Київ захопили литовці. Вони принесли свою релігію - католицизм. На той час християнство з єдиного напрямку вже розпалося на дві течії:

православ'я та католицизм. Саме християнство Римо-католицької церкви сповідувала литовська влада і принесла його до Києва. Нові правителі нав'язували місцевим мешканцям свою віру, намагалися повернути їх в католицизм, будували багато католицьких храмів. Православні споруди занепадали і руйнувалися, був виданий наказ не ремонтувати православні храми і не будувати нові, заборону на дарування сільськогосподарських земель, які були основою економічного процвітання церков і монастирів. В певний час місто навіть було розділене на дві частини, одна належала католикам, де була головна резиденція правителя і духовного голови, і тільки католицькі храми, а в другій проживало населення і були православні і католицькі храми.

Для того, щоб повернути місцеве населення у віру Римо-католицької церкви, була створена Унія – греко-католицизм. По суті православних підпорядкували Римо-католицькій церкві, залишивши майже без змін їх обряди. Греко-католики забирали в Києві православні храми і служили в них, виганяючи православних. Після захоплення Києва Російською імперією кількість греко-католиків зменшилася, вони повернули захоплені храми православним. Наприкінці 19 сторіччя в місті з'явилося багато жителів Галичини, які ініціювали привезення своєї дерев'яної церкви до міста. Таким чином, в Києві залишилася тільки одна дерев'яна греко-католицька церква.

За час литовської влади в Києві була збудована єдина церква Вірменської православної церкви, але потім вона була зруйнована, і як споруда виглядала, невідомо.

Панування католиків в Києві перейшло у стадію війн, після чого місто перейшло до Російської імперії. В Росії правляча верхівка сповідувала православ'я місцевої православної Російської церкви. Через деякий час Російська церква підпорядкувала Київську митрополію своїй владі і візантійське православ'я було замінене на російське. Після цього почалася велика будівельна діяльність. Спочатку в Києві розбудовували монастирі і монастирські храми, потім міські православні церкви, з'явилися кладовищенські споруди, при закладах освіти, притулках, тюрмах, лікарнях. Ближче до 20 сторіччя розбудовували багато каплиць по всьому місту. Православні ходили в Київ на паломництва, слава міста і його святинь, монастирів, церков поширювалася далеко за межами Києва.

За час Російської імперії в Києві з'явилося багато нових релігій і їх храмів. Приїхали лютерани, яких запросили на проживання до Росії. В Києві вони збудували свою єдину кірху.

Для розбудови міста запросили багатих купців-старообрядців з

Сибіру, які принесли в Київ свою релігію і теж звели одну старообрядську церкву.

З Криму приїхали жити в місто караїми, які назбирали гроші з збудували свою сакральну споруду – кенаса. Їх вважають різновидом іудаїзму.

В місті з'явилися мусульмани, які теж почали будувати свою релігійну споруду. Їх сакральні споруди називаються мечеті, але в Києві до 1917 року був лише молитовний будинок, де збиралися для молитов. Мусульманська община не встигла звести мечеть.

Висновки. В Києві було всього 11 релігій, і вони мали різне положення, яке відображалось на їх будівельній діяльності. Одні релігії мали багато храмів, інші – декілька чи один. Є багато факторів, які впливали на будівельну діяльність різних релігійних напрямків. Це кількість adeptів, наявність у них грошей, комерційна діяльність і заробітки самої общини. Але одним з вагомих факторів була політика.

Якщо релігія притаманна владній верхівці, влада нав'язує свою віру іншим, розповсюджує її і створює її домінантність у порівнянні з іншими релігійними напрямками. У будівельній сфері влада сприяє розбудові своїх храмів, виділенню найкращих ділянок в місті, формуванню сакрального простору міста саме своєї релігії. Крім того влада душить інші релігійні напрямки, знищує їх храми, навертає adeptів інших релігій, якщо вважає якийсь з напрямків конкурентним.

В історії Києва так було три рази. Перший раз візантійське православ'я знищило місцеве язичництво, а влада розбудувала православні споруди. Другий раз католицизм мало не зруйнував всі православні храми, які завдяки його діяльності залишилися в руїнах. Третій раз Російська православна церква витіснила католицизм і греко-католицизм. Католицькі споруди були знищені ще до приходу Росії в Київ в перехідний період. Росія терпіла існування католиків, але тільки в якості невеличкої діаспори, і дозволяла зводити їм храми. Натомість російська влада забудувала місто православними церквами і розвивала існуючі монастирі. Греко-католицизм не належав до владної верхівки, але він був створений нею, як спосіб навернення населення, тому існував за таким самим принципом. На деякий час він практично зник з міста після того, яка пішла католицька влада, а потім відродився у вигляді релігії галицької західноукраїнської діаспори.

Після того, як влада йде через політичні процеси, її релігія занепадає. Так відбулося з візантійським православ'ям. Воно збереглося у католицький період тільки завдяки впертості місцевого населення, яке не бажало переходити в католицизм. Російське православ'я знищило візантійське остаточно. Ці дві церкви не були протилежними, вони

належали до одного напрямку, тому продовжили будівельні традиції одна одної. Так відбулося з католицизмом і греко-католицизмом, які не зникли, але перетворилися на релігію діаспор, які не відгравали значної ролі у релігійному житті Києва. Російська церква постраждала вже у 20 сторіччі, до 1917 року влада не змінювалася, тому церква панувала в місті.

Ще в Києві було багато релігій, які були діаспорами і не відігравали значної ролі. Це іудаїзм, Вірменська православна церква, лютерани, старообрядці, караїми і мусульмани. Ці напрямки мали взагалі один свій храм, тільки адепти іудаїзму збудували до десятка синагог. Роль таких невеличких релігійних парафій була в тому, що вони вносили різноманітність у релігійне життя міста, а їх храми урізноманітнювали своїми формами міське середовище.

Список використаних джерел та літератури:

1. Закревский Н. Описание Киева. В 3 т. – Т. 1, 2. – М.: Тип. В. Грачева, 1868. – 950 с.
2. Шулькевич М.М., Дмитренко Т.Д. Киев. – 5-е изд. – К.: Будівельник, 1978. – 464 с.
3. Павлов В.С., Мезенцев К.В., Любіцева О.О. Географія релігій. – К.: АртЕк, 1999. – 504 с.
4. Бачинська О.В. Релігійне життя Києва у дожовтневий період. – Конотопські читання: Збірник публікацій за результатами Конотопських читань 2011. – Конотоп: Відділ культури і туризму Конотопської міської ради Сумської області, Конотопський міський краєзнавчий музей ім. О.М. Лазаревського, 2011. – Вип. II – С. 10–15.

*Салук Володимир Богданович,
старший науковий співробітник Тернопільського обласного центру
охорони та наукових досліджень пам'яток культурної спадщини,
аспірант КНУБА*

ПАМ'ЯТКИ ТЕРНОПІЛЬЩИНИ, ПРИУРОЧЕНІ 950-ЛІТТЮ ХРЕЩЕННЯ УКРАЇНИ

950-ліття хрещення України-Руси стало справжнім національним святом, яке відзначали усі християнські конфесії протягом 1938-1939 рр. В березні 1938 р., у Кременці православна церква організувала збори Волинського єпархіального комітету по підготовці до святкування 950-ліття хрещення України Володимиром Великим [4]. У Львові в травні того ж року греко-католики з цієї ж нагоди створили оргкомітет «Свята Християнської України» та місцеві ділові Комітети